

Muzeum Wsi Kieleckiej Ginące zawody

www.mwk.com.pl

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

SCENARIUSZE LEKCJI I WARSZTATÓW MUZEALNYCH

Ginące zawody

Muzeum Wsi Kieleckiej

2013

Szanowni Państwo,

Z radością przekazuję Państwu nową publikację, która ukazała się nakładem Muzeum Wsi Kieleckiej „Ginące zawody – scenariusze lekcji i warsztatów muzealnych” wraz filmem. Ufam, że stanie się ona inspiracją dla wzbogacenia programu realizowanych przez Was zajęć.

Misją Muzeum Wsi Kieleckiej jest przekazywanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym dawnej wsi. Naszym celem zaś m.in. ochrona pamięci o ginących zawodach, a w konsekwencji ich reaktywacja. Jesteśmy na to przygotowani nie tylko pod względem merytorycznym, lecz także infrastrukturalnym. Przykładem może być zabytkowa zagroda z Gęsic, która spełnia funkcję „zagrody edukacyjnej”. W unikatowej scenografii XIX-wiecznej wsi, odbywają się tu lekcje muzealne. Specyfika miejsca sprawia, że są one bardziej zrozumiałe i zapamiętywane. Udział w zajęciach rzemieślników reprezentujących ginące zawody dodaje im wartości. Podczas warsztatów prezentują oni swoje umiejętności, okraszając spotkania z dziećmi i młodzieżą barwną opowieścią i anegdotą.

Muzeum Wsi Kieleckiej aspiruje do tego, aby w przyszłości stać się znaczącym partnerem dla muzealników, nauczycieli i wykładowców. Jednym z zadań Centrum Konferencyjno-Dydaktycznego działającego przy naszej placówce, jest organizacja tematycznych konferencji edukacyjnych, które zaowocują nowymi pomysłami i projektami. Serdecznie zapraszam do współpracy i angażowania się w organizowane przez nas przedsięwzięcia. Zachęcam także do realizowania zajęć w Parku Etnograficznym w Tokarni. To miejsce niezwykle, piękne i historycznie bogate. Ukazuje to film „Ginące zawody”, który jest wartościową pomocą dydaktyczną i stanowi główny element naszego projektu. Pełna oferta edukacyjna Muzeum Wsi Kieleckiej jest dostępna na naszej stronie www.mwk.com.pl.

Projekt „Ginące zawody – scenariusze lekcji i warsztatów muzealnych wraz filmem” mógł powstać dzięki dofinansowaniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Prezentowane scenariusze lekcji i warsztatów, zostały zrecenzowane przez Dorotę Skwark, edukatora oraz autorkę książek dla dzieci oraz dr hab. Halinę Mielicką-Pawłowską z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Serdecznie polecam

Janusz Karpiński,
Dyrektor Muzeum Wsi Kieleckiej

STRZECHARSTWO

Cel zajęć:

Uczestnik wie, czym zajmowali się strzecharze, potrafi też opowiedzieć, jak dawniej wykonywano dach kryty strzechą. Doskonali umiejętności manualne i poczucie estetyki.

Potrzebne będą:

Kartonowe pudła, tektura, bibuła (żółta, szara lub brązowa), klej, taśma klejąca, nożyczki, kredki, kawałek drewna, garść słomy, blaszka, miska z wodą, zapalki.

Przebieg zajęć:

1. Prowadzący wita się z dziećmi, po czym prosi je, żeby zamknęły oczy i wyobraziły sobie, że cofnęły się w czasie o sto lat. Snuje opowieść: idą piaszczystą drogą między polami, wiodącą na wzgórze, z którego dobrze widać położoną nieopodal wieś. Następnie prosi uczestników o opisanie tego, co widzą i z czym się im kojarzy dawna wieś. Prowadzący naprowadza dzieci, zadając pytania, między innymi o to, z czego były zrobione dachy domów. Podsumowując ćwiczenie, opowiada zwięźle o tym, jak sto lat temu wyglądała wieś (chałupy z bielonych belek, kryte strzechą czyli wiązaną w snopki słomą lub trzcina, nieutwardzone drogi, pola uprawne wokół wsi, ogródki przy domach, kapliczki, zwierzęta) oraz tłumaczy, że dachy kryte strzechą były jej nieodłączną częścią. Następnie zapowiada, że zajęcia poświęcone będą właśnie wiejskim dachom.

2. Jeśli jest taka możliwość, uczestnicy idą na spacer po skansenie, by obejrzeć kryty strzechą budynek. Prowadzący prosi o zwrócenie uwagi na szczegóły (do czego przymocowana jest strzecha, z czego się składa, czym jest przywiązana do więźby – drewnianej konstrukcji dachu, jaki kształt ma dach, czy jest gładki czy może układa się w schodki itp.). Jeżeli wyjście w teren nie jest możliwe, prowadzący rozdaje karty pracy i prosi o przyjrzenie się zdjęciom budynków krytych strzechą (zadanie nr 1). Następnie pyta o kształt dachów, o to, czym są kryte. Prosi o zastanowienie się jak taki dach można zrobić?

3. Prowadzący prosi grupę o uwagę – dzieci będą mogły posłuchać opowieści etnografa i sprawdzić, czy ich domysły i obserwacje były trafne. Następnie wyświetla film (jeśli nie ma takiej możliwości, prowadzący objaśnia, jak powstawał słomiany dach, jakie najczęstsze kształty przybierał, kiedy i czym został zastąpiony). Po projekcji prowadzący prosi dzieci o opowiedzenie, jak powstaje dach kryty słomą i z czego się składa oraz jak się przytwierdza słomę do drewnianych części dachu (Na Kielecczyźnie dachy domostw kryto najczęściej małymi snopeczkami, zwanymi wykrętkami. Na ich przygotowanie należało wziąć taką ilość słomy, jaką strzecharz mógł objąć obydwoma dłońmi. U jednego końca snopek przewiązywano powrośłem, a następnie rozdzielano na pół, a obie części przekręcano o 360 stopni względem siebie. Tak wykonany wykrętek przymocowywano do dachowej żerdzi. Nad nim nakładano kolejne, aż po sam szczyt). Grupa rozwiązuje wspólnie ćwiczenia z karty pracy (zadanie nr 2 i 3).

4. Prowadzący przygotowuje garść słomy, kawałek drewna i blaszkę. W bezpieczny sposób próbuje podpalić każdą z tych rzeczy, gasząc ją następnie w misce z wodą. Prosi dzieci o wyciągnięcie wniosków z eksperymentu – co zajęło się najszybciej? Co nie paliło się w ogóle? Z czego dach byłby najbezpieczniejszy? Prowadzący może wyjaśnić, że w razie pożaru budynku krytego słomą, zrywano jak najszybciej cały dach bosakami – ogień zagrażał wszystkim okolicznym budynkom. Następnie proponuje

burzę mózgów i prosi uczestników o pomysły na to, jak można było chronić wieś z chatami krytymi słomą od pożaru (bosak przy każdej chałupie, piorunochrony, założenie straży pożarnej we wsi). Może przy okazji powiedzieć grupie, że ochotnicze straże pożarne powstawały na wsiach ze względu na duże zagrożenie pożarem w sytuacji, gdy budynki stały blisko siebie, a dachy były słomiane.

- 5. Kolejnym zadaniem dzieci będzie wykonanie domu z dachem krytym strzechą. Uczestnicy pracują w niewielkich grupach. Każda z nich otrzymuje kartonowe pudło, tekturę do zrobienia dachu, żółtą bibułę, nożyczki i klej. Po skończonej pracy grupy prezentują swoje domy, można też spróbować ustawić chałupy w ten sposób, by utworzyły wieś albo zagrodę.
- 6. Uczestnicy siadają w kręgu. Każde z dzieci mówi, co zapamiętało z zajęć, czego się dowiedzieli o strzechach. Prowadzący dziękuje za wspólną pracę i chwali dzieci.

KARTA PRACY – STRZECCHARSTWO

Strzeczcharstwo to popularna na dawnej wsi metoda krycia dachów powiązaną w snopeczki słomą lub trzcina.

Zadanie nr 1

Przyjrzyj się uważnie zdjęciom budynków krytych strzechą.

Zadanie nr 2

Połącz słowa związane ze strzecharstwem z ich definicjami:

strzecha

osoba zajmująca się wykonywaniem dachów ze słomy lub trzciny

strzecharz

drewniany szkielet dachu

kalenica

dach ze słomy lub trzciny

wykrętek

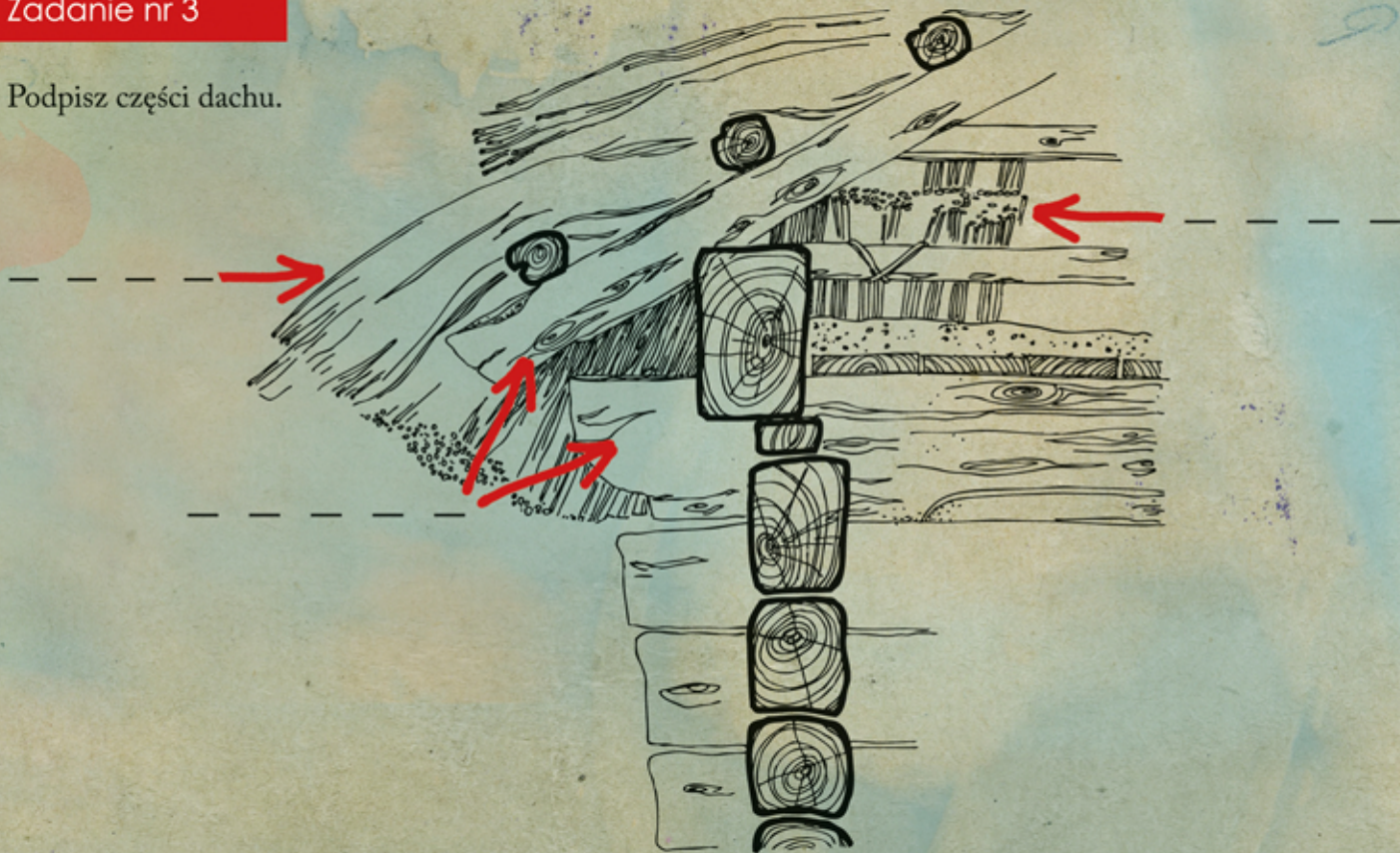
mały snopek używany do krycia dachu

wieżba

najwyższa część dachu

Zadanie nr 3

Podpisz części dachu.

TKACTWO

Cele zajęć:

Uczestnik:

- potrafi wymienić kilka roślin włóknistych, dzięki którym od wieków produkuje się tkaniny
- poznał słownictwo związane z tkactwem
- wie, na czym polega praca tkacza
- umie wymienić podstawowe czynności przy obróbce lnu i konopi oraz wełny
- zna narzędzia związane z tkactwem (międlica, kołowrotek, krosno itp.) i rozumie ich przeznaczenie
- poznał elementy historii Polski związane z tkactwem i strojami ludowymi.

Potrzebne będą:

Kłębek włóczki, małe krosna tkackie, kawałki tkanin różnego rodzaju (bawełna, wełna, len, satyna, szyfon itp.), zdjęcia roślin włóknistych (np. len, konopie, rafia i in.), kartki z nazwami tkanin, zdjęcia strojów typowych dla Kielecczyzny.

Przebieg zajęć:

1. Powitanie.

Dzieci stoją lub siadają w kręgu. Prowadzący pokazuje kłębek włóczki, rzuca do dowolnego dziecka, zatrzymując koniec

włóczki i prosi, dziecko trzymające kłębek aby przedstawiło się, wymieniło część swojego ubrania oraz podało, z jakiej tkaniny zostało zrobione (w przypadku młodszych dzieci – podanie koloru tej rzeczy, starszych – odczytanie z metki kraju, który wyprodukował tę rzecz). Po podaniu wszystkich informacji dziecko rzuca kłębek kolejnej osobie z kręgu, trzymając fragment włóczki w dłoni. Czynność należy powtarzać aż wszystkie dzieci będą trzymały w dłoni fragment włóczki, dzięki temu między dziećmi powstanie nieregularna, kolorowa sieć.

– Zwrócenie uwagi na splot włóczki.

2. Rozmowa kierowana pytaniami prowadzącego.

– Z czego zrobiona jest większość ubrań, które nosicie? Co to jest tkanina? Co to jest płótno? Co to jest wątek, a co osnowa?

Informacja dodatkowa:

- Porównanie podanych informacji o wątku i osnowie z siecią powstałą podczas zabawy z kłębkami włóczki. (wątek i osnowa biegną według ustalonego porządku i są do siebie prostopadłe – w przeciwieństwie do sieci powstałej z włóczki)
- Prowadzący wspomina o tym, że dawniej ludzie ubierali się w to, co zostało wytworzone w ich najbliższej okolicy. Dziś ubrania, które kupujemy w Polsce, ze względu na niższe koszty, często są produkowane i szyte po drugiej stronie naszej planety i stamtąd sprowadzane.

3. Wyświetlenie filmu na temat tkactwa (jeśli nie ma takiej możliwości, prowadzący sam wprowadza dzieci w temat).

- Rozmowa na temat obejrzanego filmu (wysłuchanych informacji):

– Jakich surowców używano najczęściej do wyrobu tkanin? Jak wyglądała obróbka lnu? Jak dawniej barwiono tkaninę?

4. Oglądanie ekspozycji związanej z tkactwem.

Uwaga: Jeśli nie ma takiej możliwości, by zapewnić dzieciom kontakt z eksponatami do przeprowadzenia zajęć potrzebne będą narzędzia służące do obróbki lnu i konopi: międlica, cierlica, szczotka

do czesania lnu, kołowrotek; część może być zastąpiona zdjęciami).

- Prowadzący omawia proces obróbki lnu i konopi, na wstępie pokazując zdjęcia tych roślin.

Uwaga:

Warto wymienić i pokazać na zdjęciach różne rośliny włókniste (len zwyczajny, bawełna, juta, konopie siewne, rafia, agawa sizalska) oraz wspomnieć, że len uprawiany był dawniej także ze względu na możliwość uzyskania z jego nasion (czyli siemienia lnianego) oleju roślinnego, który używano w kuchni szczególnie w okresie Świąt Bożego Narodzenia.

- Prowadzący opowiada o znaczeniu pracy tkaczy, omawia warsztat tkacki (krosno), zwracając uwagę na nici wątku i osnowy oraz czólenko. Wymienia też nazwy narzędzi, pytając dzieci o to, czy domyślają się do czego mogły służyć, a następnie podaje ich prawdziwe przeznaczenie.

Informacje dodatkowe:

Wybrane narzędzia tkackie: *wijadło* – do nawijania przędzy z motka, *wrzeciono* – do ręcznego przędzenia, przerabiania kądzieli, *kądziel* – pęk lnianych, konopnych lub wełnianych włókien, *kołowrotek* – urządzenie które dzięki napędzanym pedałami kole i mechanizmowi nawijającemu gotową nić ułatwiło pracę tkaczkom, *snowadło* – narzędzie do nawijania osnowy).

5. Produkcja tkaniny przez dzieci na małych krosnach.

Prowadzący rozdaje dzieciom małe krosna tkackie. Przypomina, gdzie znajduje się osnowa i wątek oraz jak wyglądała praca na krosnach, a następnie zachęca do spróbowania własnych sił w tworzeniu tkaniny.

Uwaga: Można urządzić konkurs tkacki i sprawdzić po kwadransie, które z dzieci najlepiej radzi sobie z krosnami.

6. Ćwiczenie „Jaka to tkanina?”

Prowadzący rozkłada na stole kawałki różnych tkanin oraz kartki z ich nazwami. Prosi uczestników o połączenie ich w pary (tkanina i nazwa). Sprawdzenie poprawności ćwiczenia.

- 7. Zapoznanie z regionalnymi strojami ludowymi.
Prowadzący pokazuje zdjęcia typowych dla regionu strojów ludowych, wymienia ich części i opowiada, z jakich tkanin zostały one uszyte (najlepiej, jeśli dzieci mogłyby zobaczyć taki strój i samodzielnie sprawdzić, z jakich tkanin powstał).
Uwaga: Dawniej codzienne ubrania zakładane do pracy w gospodarstwie były proste i wykonane w sposób bardzo oszczędny, ale te odświętne, które nazywamy tradycyjnymi strojami ludowymi były pięknie zdobione, a ich wygląd zdradzał, z jakiego regionu Polski pochodzi nosząca je osoba.
- 8. Zabawa podsumowująca zajęcia.
Prowadzący ponownie proponuje zabawę z kłębkami włóczki. Tym razem uczestnicy rzucając go do siebie, wymieniają po jednej nazwie, która kojarzy im się z tkactwem (np.: wątek, len, krosna).
- 9. Na zakończenie zajęć prowadzący zaprasza dzieci na spacer po Parku Etnograficznym w Tokarni.

KARTA PRACY – TKACTWO

Tkactwo to jedno z najstarszych rzemiosł, związane z wytwarzaniem tkanin oraz ich wykończeniem.

Zadanie 1

Zagadka: „Kwitnie latem niebiesko, ale na jesieni, w białe płótno się zmieni?”

Dawniej, kiedy gospodyni zastanawiała się, w co i jak ubierze swą rodzinę musiała zacząć od zaplanowania ile posieje lnu. Zwykle też hodowano w zagrodzie choć jedną owcę, aby mieć wełnę. Na wsi świętokrzyskiej większość ubrań wykonywano właśnie z płótna lnianego i konopnego, a charakterystyczne dla tego regionu kolorowe pasiaki wykonywano z barwionej wełny na osnowie z nici lnianych.

Zadanie 2

Obróbka lnu była długotrwałym zajęciem. Rośliny wrywano dwa do trzech tygodni po kwitnieniu. Następnie len, moczono lub roszone, suszono, oddzielano drewnianymi grzebieniami koszyczki nasion od łodyg. Poniżej znajdziesz fragment wypowiedzi etnografa opowiadającego o dalszym ciągu tego procesu. Wpisz w luki brakujące wyrazy (gwoździami, wrzeciono, krosna, międlicach i cierlicach, kołowrotek, międlenie, szczotkach, paździerze, przędzę).

„Potem zaczynało się _____ słomy na przypominających tępe, drewniane nożyce _____
_____. Ostatnim etapem było trzepanie i rozczesanie na ostrych _____, wykonanych z deseczek z powbijanymi na sztorc _____.

W ten sposób, od włókien oddzielano zdrewniałe części łądyg, czyli _____. Stąd nazwa jednego z jesiennych miesięcy, kiedy to zajmowano się obróbką lnu, to właśnie „październik”.

Najprostszym narzędziem służącym do przędzenia było _____, którym przerabiano kądziel czyli pęk lnu, konopi lub wełny. Obracając się i opadając, wrzeciono skręcało i wydłużało nić. Prawdziwym tkackim przełomem był jednak dopiero _____, który w XIX wieku stał narzędziem powszechnym na polskiej wsi. W ten sposób, gospodyni nie musiała już ręcznie skręcać przędzy na wrzecionie, a praca przebiegała znacznie szybciej. Umożliwiało to napędzane pedałami koło i mechanizm nawijający gotową nić.

Przygotowaną _____ prano, suszono i nawijano na szpule lub zwijano w kłębki. Teraz mogła już trafić na warsztat tkacki. Takie _____ można było spotykać prawie w każdej chacie, a ich konstrukcja praktycznie nie zmieniła się do dnia dzisiejszego”.

Zadanie 3

Gdy ustał już czas intensywnych prac polowych, w jesienne długie wieczory, kobiety schodziły się w jednym domu, każda ze swoją przędzą i przęślicą lub kołowrotkiem. Przędąc swoją nić, rozmawiały, śpiewały, a czas im wtedy szybciej płynął...

Wpisz w odpowiednich miejscach:
przędzica, wrzeciono, przędza lniana.

Przędzka

Strój Świętokrzyski

KOWALSTWO

Cele zajęć:

Uczestnik:

- wie, na czym polega praca kowala i poznał jej znaczenie w życiu dawnej wsi
- potrafi wymienić przedmioty wykonywane przez kowala dawniej i współcześnie
- wymienia nazwy kilku narzędzi używanych w kuźni i zna ich funkcje
- wzbogacił słownictwo związane z kowalstwem
- poznał stare polskie powiedzenia i przysłowia, rozumie ich treść.

Potrzebne będą:

Co najmniej jedna duża miednica z wodą, piórko lub łódka z papieru, wycięte z kartonu podkowy z wypisanymi przysłowiami (po jednej dla każdego uczestnika), karty pracy dla każdego dziecka.

Przebieg zajęć:

1. Powitanie.
2. Wprowadzenie do tematu – Zagadka „Nazwiska”.
  - Co mają ze sobą wspólnego popularne nazwiska polskie, angielskie i niemieckie: Kowalski, Smith, Schmidt?
  - Jeśli uczestnicy nie będą wiedzieć, że wszystkie podane nazwiska wywodzą się od słowa kowal, zagadkę rozwiązuje prowadzący.

3. Wyświetlenie filmu poświęconego kowalstwu.

- Rozmowa na temat obejrzanego filmu, kierowana pytaniami, np:
  - Czym zajmował się na wsi kowal? Jakie przedmioty wykonywał? Z jakimi prośbami można się było do niego zwrócić? Czy zawód kowala był szanowany? Kiedy kowale stali się na wsi niepotrzebni? Czym się dzisiaj zajmują?

4. Samodzielne rozwiązywanie zadań na karcie pracy.

Prowadzący rozdaje dzieciom karty pracy, prosząc o uważne przyjrzenie się pierwszemu obrazkowi i zakreślenie wszystkich przedmiotów, które mógł wykonać kowal. Po wykonaniu ćwiczenia uczestnicy porównują wyniki i je omawiają.

5. Wycieczka do kuźni.

Jeśli to możliwe, uczestnicy zwiedzają kuźnię w skansenie, a prowadzący pokazuje im narzędzia pracy kowala i wyposażenie kuźni. Jeśli nie ma możliwości obejrzenia kuźni w skansenie, można przedstawić ją dzieciom na zdjęciach lub przezroczach.

Uwaga:

Pokazując miechy i omawiając ich znaczenie oraz działanie, prowadzący zapowiada, że niebawem uczestnicy będą mieli okazję sprawdzić, czy mają płuca jak miechy.

6. Zabawa „Płuca jak miechy”.

W sali, na jej środku, stawiamy miednicę z wodą. Na powierzchni wody puszczone piórko lub papierową łódkę. Po dwóch stronach miednicy ustawia się dwóch graczy lub dwie trzyosobowe drużyny (w zależności od czasu, jakim dysponujemy). Zadaniem zawodników jest zdmuchnięcie piórka do brzegu miednicy po przeciwnej stronie. Każde dotknięcie ścianki to punkt, po którym piórko należy ponownie ustawić na środku miednicy. Gra toczy się do trzech punktów, a do kolejnej rundy wchodzi zwycięska drużyna. Finał pomiędzy najlepszymi zawodnikami wyłania drużynę z „płucami jak miechy”, której należą się gromkie brawa.

7. Zabawa „Zagubione podkowy”.

Prowadzący wspomina, że w każdej kuźni musiał być zestaw do podkuwania koni, które często gubiły (i do dziś gubią) podkowy.

Informuje:

– W sali (lub na innym wyznaczonym terenie) schowane zostały pogubione podkowy, a waszym zadaniem jest ich odnalezienie.

* Dzieci szukają „zagubione podkowy”. Gdy odnajdą wszystkie, siadają w kręgu i odczytują po kolei powiedzenia i przysłowia umieszczone na podkowach (*końskie zdrowie; końskie zęby; baba z wozu – koniom lżej; każdy jest kowalem swego losu; w Pacanowie kozy kują; kuć żelazo póki gorące; komu Bóg rozumu nie da, kowal mu go nie ukuje; mieć płuca jak miechy; konia kują, żaba nogę podstawia; kuźnia talentów* i inne). Grupa wspólnymi siłami, przy wsparciu prowadzącego, próbuje odgadnąć ich znaczenie.

8. Słuchanie opowieści o pracy kowala i uzupełnianie jej.

Uczestnicy siedzą w kręgu. Prowadzący zaczyna opowieść:

Pewnego dnia kowal Maciej opuścił swą rodzinną wieś, choć ludzie go prosili, by został. Maciej był jedynym kowalem w okolicy i wieśniacy bali się, że bez niego sobie nie poradzą.

- Prowadzący proponuje, aby uczestnicy opisali wygląd Macieja, podali jego wiek, wymyślili powód jego wyjazdu ze wsi i cel podróży. *Kłopoty we wsi zaczęły się już następnego dnia. Najpierw Janowi wykrzywił się lemiesz od pługa, a on – wiedząc że kowal wyjechał – próbował go wyprostować kamieniem z pola i tak niefortunnie uderzył, że mocno skaleczył się w rękę.*
- Uczestnicy proponują dalszą część opowieści, np.: *Józek miał go zawieźć do lekarza, ale jego koń zgubił podkowę. Nie było kowala, więc poszli do Bartka, ale go strasznie bolał ząb. W takich wypadkach zazwyczaj pomagał Maciej, a że jego nie było...*

Uwaga:

Prowadzący dba o to, aby dzięki opowieści dzieci zrozumiały, jak ważną osobą we wsi był kowal i jak wiele rzeczy potrafił zrobić.

– Jak mają się współcześni kowale? Co robią?

9. Uzupełnianie kart pracy.

Uczestnicy wracają do kart pracy. Prowadzący prosi dzieci o zakreślenie

na drugim rysunku wszystkich przedmiotów, które wykonują dzisiejsi kowale. Pyta dzieci:

– Czy kowale są dziś tak samo potrzebni jak dawniej? Co zastępuje ich pracę? Dlaczego nadal wykonują niektóre przedmioty?

10. Podsumowanie zajęć i ich zakończenie.

KARTA PRACY – KOWALSTWO

Kowalstwo – to rzemiosło o tworzeniu przedmiotów z żelaza lub stali, polegające na nadawaniu kształtów metalom ogrzanym do temperatury mięknięcia. Miejscem pracy kowala jest kuźnia.

Zadanie 1

Przyjrzyj się obrazkowi przedstawiającymi dawne gospodarstwo wiejskie i zakreśl wszystkie przedmioty, które mógł wykonać kowal.

Zadanie 2

Znajdź na zdjęciu narzędzia używane przez kowala i elementy wyposażenia kuźni z Radoski. Podpisz je liczbą, która odpowiada ich nazwie:

1 – młot, 2 – obcęgi, 3 – miech, 4 – kowadło

Zadanie 3

Na obrazku przedstawiono ulicę współczesnego miasta. Przyjrzyj się mu uważnie i wypisz przedmioty, które mógł wykonać kowal.

DZIEGCIARSTWO

Cele zajęć:

Uczestnik:

- wie, czym jest dziegieć i do czego go dawniej używano
- zna sposób wytwarzania dziegciu
- potrafi wskazać materiały, które dziś zastępują dziegieć
- poznał polskie powiedzenie związane z dziegciem i rozumie jego znaczenie
- wzbogacił słownictwo, odmianę słowa „dziegieć” i pogłębił wiedzę związaną z przeszłością.

Potrzebne będą:

Worek, kawałek węgla drzewnego, gliniany garnek, kawałek rzemienia albo skóry, szmatka z dowolnej tkaniny (najlepiej lnu), małe koło albo łożysko (coś, co trzeba smarować), but, kartki, flamastry, karty pracy, próbka dziegciu.

Przebieg zajęć:

1. Powitanie.
2. Rozmowa wprowadzająca do tematu.
  - Czy wiecie, co to jest dziegieć? Co to może być? Do czego może służyć? Z czym wam się kojarzy to słowo? Podajcie swoje skojarzenia (zapisanie ich na tablicy lub arkuszu papieru).

3. Wyświetlenie filmu o produkcji i przeznaczeniu dziegciu.

Uwaga: Jeśli nie ma takiej możliwości, konieczne jest krótkie wprowadzenie o tym, czym był dziegieć, do czego go używano, jak go wytwarzano).

- Po projekcji grupa wraca do listy skojarzeń z dziegciem i wraz z prowadzącym sprawdza, które z przypuszczeń się potwierdziły.

Uwaga: Jeśli jest taka możliwość, prowadzący pokazuje uczestnikom próbkę dziegciu, żeby mogli się mu przyjrzeć, powąchać, dotknąć. Przy okazji prosi, by każdy powiedział o dziegciu coś, czego przed chwilą dowiedział się z filmu.

4. Zabawa z powiedzeniem.

– Czy znacie powiedzenie o łyżce dziegciu, która może zepsuć beczkę miodu? Jak rozumiecie to powiedzenie?

* Prowadzący proponuje wspólne wymyślanie historyjek, które mogłyby wyjaśnić treść tego porzekadła, zadaje pomocnicze pytania: – Jaka to była beczka? Z czym? Skąd się wzięła? Kto i po co wlał w nią łyżkę dziegciu?

- Inscenizowanie historyjki.

Prowadzący dzieli uczestników na niewielkie grupy. Zadaniem dzieci jest przygotowanie własnych scenek opowiadających historię łyżki dziegciu. Grupy prezentują swoje scenki.

5. Prowadzący chowa do worka kilka przedmiotów: kawałek węgla drzewnego, gliniany garnek, kawałek rzemienia albo skóry, szmatkę z dowolnej tkaniny (najlepiej lnu), małe koło albo łożysko (coś, co trzeba smarować), but. Dzieci kolejno podchodzą i wkładają ręce do worka, próbując odgadnąć dotykiem, co się w nim kryje. Gdy to się uda – wyciągają dany przedmiot i wraz z grupą szukają jego związku z dziegciem.

Informacja dodatkowa: przy produkcji dziegciu powstawał węgiel drzewny, rafinowano go w glinianych naczyniach. Rzemienie, skóry, tkaniny impregnowano dziegciem, smarowano nim koła i klejono buty.

6. Uzupelnianie kart pracy.

Prowadzący rozdaje karty pracy. Uczestnicy w parach mają za zadanie uzupełnić cykl produkcji dziegiu oraz zakreślić te przedmioty, których używamy dzisiaj zamiast niego. Po zakończeniu zadania każda para prezentuje wyniki swojej pracy.

7. Reklama dziegiu.

Uczestnicy dzielą się na grupy. Prowadzący prosi ich o wyobrażenie sobie, że są przybyłymi z przeszłości dziegciarzami, którzy pragną, by dziegieć znów stał się tak popularny jak dawniej. Zadaniem dzieci jest zaprojektowanie reklamy dziegiu. Prowadzący może podać uczestnikom

informacje dodatkowe:

– *Dziegieć* to produkt naturalny, bez chemii. Był używany także jako środek leczniczy i do zabiegów magicznych.

– Słowo *dziegieć* jest rodzaju męskiego, jego prawidłowa odmiana może się przydać w reklamie: dziegieć, dziegiu, dziegiowi, dziegieć, dziegiem, dziegiu, dziegiu.

Uwaga: Grupa może narysować także billboard reklamujący np. dziegieć do smarowania kół wozów, wymyślić dla promocji dziegiu jakieś hasło reklamowe. Ważne, żeby hasła i plakaty reklamowe wiązały się ze sposobem wytwarzania czy zastosowaniami (także tymi magicznymi) dziegiu.

8. Spacer po skansenie „Śladami dziegiu”.

Uczestnicy, podzieleni na dwie drużyny, mają za zadanie wskazać miejsca, w których dziegieć mógłby być użyty (np. jako klej do butów stojących na ekspozycji czy jako izolacja drewnianych konstrukcji). Prowadzący zapisuje punkty na kartce. Po powrocie odczytuje wszystkie odnalezione „ślady dziegiu” i ogłasza, która z drużyn znalazła ich więcej.

9. Podsumowanie i zakończenie zajęć.

KARTA PRACY – DZIEGCIARSTWO

Dziegciarstwo – to rzemiosło polegające na produkcji dziegiu, gęstej cieczy o charakterystycznym zapachu i żółtym lub czarnym kolorze. Otrzymywano ją z kory brzoźowej, która ogrzana do odpowiedniej temperatury, bez dostępu powietrza, zamieniała się w smołę drzewną.

Zadanie 1

Dziś próżno szukać dziegciarzy, a dziegieć właściwie nie jest już używany. Zastąpiły go inne przedmioty.

Zaznacz pięć z nich na poniższym obrazku.

Zadanie 2

Dawniej dziegieć był bardzo przydatny – służył ludziom do leczenia chorób, odpędzania złych mocy, uszczelniania łodzi, konserwowania drewna i skórzanych uprząży, tworzenia nieprzemakalnych tkanin, używano go też jako kleju i smaru do kół. Receptury na jego wyrabianie przekazywane były z pokolenia na pokolenie. Najpierw wykopywano w ziemi dół, w którym umieszczano gliniane naczynie, a na nim wypełniony korą garnek z dziurkowanym dnem. Całość oblepiano gliną, żeby odciąć dopływ powietrza. Wokół rozkładano drewniane szczapy, które musiały się palić przez kilka godzin. Wówczas temperatura sięgała 700 stopni Celsjusza i kora w górnym garnku zamieniała się w węgiel drzewny. Do dolnego sphywał zaś dziegieć.

Podpisz elementy paleniska do wytwarzania dziegiu (gliniane naczynie, garnek z dziurkowanym dnem, palenisko, kora – węgiel drzewny, dziegieć).

MŁYNARSTWO

Cele zajęć:

Uczestnik:

- potrafi wymienić kilka gatunków zbóż
- wie, jak powstawała mąka dawniej i dziś
- zdaje sobie sprawę z roli młynarza w życiu dawnej wsi
- umie wskazać kilka rodzajów wiatraków i rozumie sposób ich działania
- wzbogacił słownictwo, poznał polskie przysłowia i ich znaczenie.

Potrzebne będą:

Różne typy mąki pszennej i żytniej, miseczki, kartki i ołówki, lniane worki, rozcięte na pół paski z przysłowiami związanymi z młynarstwem, koperty, kolorowe kartki papieru, nożyczki, pinezki, patyczki, karty pracy, zdjęcia.

Przebieg zajęć:

1. Powitanie.

2. Ćwiczenie wprowadzające do tematu.

Prowadzący stawia przed dziećmi miseczki z różnymi typami mąki pszennej, daje im chwilę na zapoznanie się z zawartością misek. Następnie prosi uczestników o ustawienie misek w kolejności od mąki tortowej do razowej, tłumacząc przy tym, że ciemniejszy kolor mąki związany jest z większą zawartością rozdrobnionej okrywy owocowo-nasiennej ziarna.

3. Zabawa „Burza mózgów”.

Prowadzący proponuje także burzę mózgów, w trakcie której zadaniem uczestników jest wymienienie jak największej liczby rzeczy zrobionych z mąki, która będzie bohaterką zajęć.

Uwaga: Przy tej zabawie należy wspomnieć o młynarstwie i zawodzie młynarza.

4. Wyświetlenie filmu na temat młynarstwa.

Uwaga: Jeśli nie ma możliwości obejrzenia filmu, można pokazać dzieciom zdjęcia związane z młynarstwem (np. zboża, młyn i jego wyposażenie, produkty, praca młynarza), uzupełniając opisem słownym.

- Omówienie treści filmu (lub zdjęć), naprowadzanie pytaniami, np. Do czego służyły żarna? Co waszym zdaniem znaczy powiedzenie „nie z każdej mąki będzie chleb?” Podajcie dowolny typ wiatraka.

5. Uzupełnianie kart pracy.

Prowadzący rozdaje dzieciom karty pracy. Zadaniem uczestników jest poznanie budowy kłosa pszenicy i żyta oraz ułożenie w odpowiedniej kolejności czynności, które musiał wykonać gospodarz, aby uzyskać mąkę do pieczenia chleba.

6. Wyścigi w workach.

Uczestnicy dzielą się na dwie drużyny, które ustawiają się w rzędach za linią startu. Kapitanowie dostają worki. Na ustalony wcześniej sygnał wchodzą do nich i zaczynają bieg po wyznaczonej trasie. Po powrocie do swojej drużyny oddają worek kolejnej osobie. Wygrywa ta drużyna, której ostatni zawodnik jako pierwszy dobiegnie do mety.

7. Spacer do wiatraka z Grzmucina w skansenie w Tokarni (po drodze warto pokazać uczestnikom także inne typy wiatraków).

Uwaga: Jeśli nie ma takiej możliwości, należy pokazać zdjęcie.

- Szkicowanie oglądanego wiatraka na kartach pracy. Ważne, by dzieci uchwyciły jak najwięcej szczegółów.
- Grupa zwiedza wnętrze budynku, przyglądając się uważnie urządzeniom. Prowadzący wyjaśnia sposób działania wiatraka, a następnie dzieci uzupełniają ćwiczenie na karcie pracy.

8. Zabawa „Przysłowia”.

Dzieci dobierają się w pary. Każda para dostaje od prowadzącego kopertę z rozciętymi na pół przysłowiami dotyczącymi młki i młynarstwa (np.: *Chleb pracą nabyty jest smaczny i syty; Dobry młynarz wszystko zmiele; Kto pierwszej zboże do młyna przywiezie, temu prędzej zmielą; Młynarz nie umączony to rzadka rzecz; Kawalek chleba nie spadnie z nieba, pracą na niego zarobić trzeba; Nie samym chlebem człowiek żyje; Z tej młki chleba nie będzie*). Drużyny mają za zadanie jak najszybciej ułożyć wszystkie przysłowia.

- Odczytanie ułożonych przysłów i wyjaśnienie ich znaczenia.

9. Samodzielne wykonanie wiatraczków.

Prowadzący proponuje zrobienie wiatraczków. W tym celu każdy powinien wziąć dwie kartki papieru, przyciąć je do kwadratu, a następnie naciąć wzdłuż przekątnych (nie przecinając środka). Później należy zrobić dziurki w narożnikach i na środku kartki, po czym zagiąć co drugi z powstałych po przecięciu wierzchołków do środka i spiąć cztery wierzchołki pinezką na środku wiatraczka. Wiatraczek można przyczepić do patyczka.

10. Podsumowanie i zakończenie zajęć.

KARTA PRACY – MŁYNARSTWO

Młynarstwo – zawód polegający na przerobieniu ziarna zbóż na mąkę, kaszę i inne produkty spożywcze.

Zadanie 1

Na obrazkach znajdują się pszenica i żyto – zboża, które w kręgu kultury europejskiej odgrywały i nadal odgrywają najważniejszą rolę. Przyjrzyj im się uważnie, a następnie własnymi słowami opisz budowę źdźbeł.

Pszenica (*Triticum* L.)

Żyto (*Secale* L.)

Zadanie 2

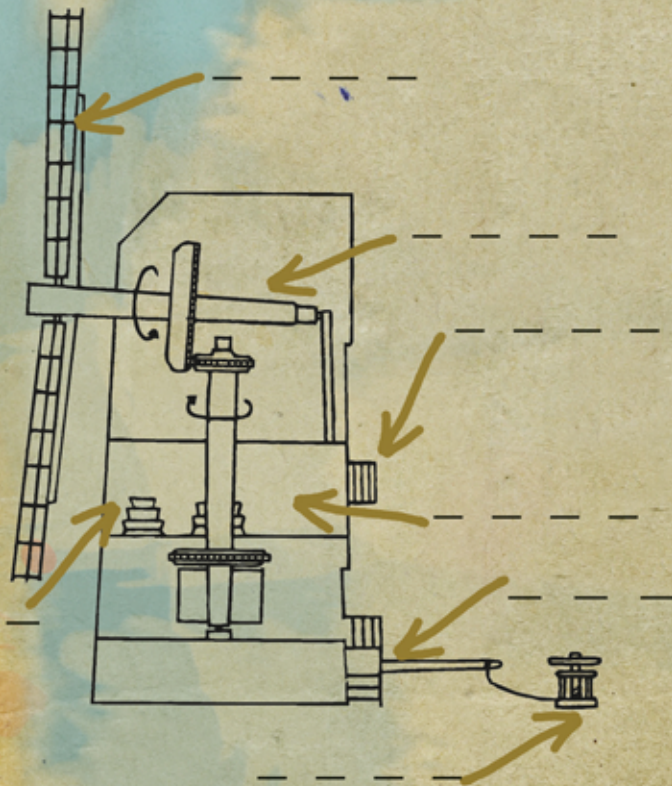
Ponumeruj w odpowiedniej kolejności i podpisz obrazki przedstawiające czynności gospodarskie, (pieczenie chleba, młocka, mielenie zboża w żarnach, żniwa).

Zadanie 3

Naszkić wiatrak z Grzmucina. Postaraj się uchwycić jak najwięcej szczegółów.

Podpisz elementy konstrukcji wiatraka: kamienie młyńskie, dyszel, kołowrót, drzwi zbożowe, wsyp na zboże, wał skrzydłowy, skrzydła.

GARNCARSTWO

Cele zajęć:

Uczestnik:

- zna podstawowe pojęcia dotyczące garncarstwa i obróbki gliny
- doskonali umiejętności manualne i współpracy
- wzbogaca słownictwo związane z historią garncarstwa
- zna powiedzenia i przysłowia związane z garncarstwem i rozumie ich znaczenie.

Potrzebne będą:

Opaski na oczy (ew. naczynia i przedmioty z gliny oraz worek), gliniane naczynia lub ich zdjęcia, glina (lub modelina), farby, sznurki, tkaniny o wyrazistej fakturze, pędzle, stare gazety, stare naczynia emaliowe, karty pracy.

Przebieg zajęć:

1. Powitanie w Parku Etnograficznym w Tokarni.
2. Spacer do Spichlerza ze Złotej Pińczowskiej na ekspozycję „Sztuka bez Barrier”. Dzieci zasłaniają oczy opaskami i podchodzą do wypełnionych piaskiem stołów, wewnątrz których znajdują się gliniane rzeźby i ceramika ludowa. Zadaniem dzieci jest odgadnięcie, jaki przedmiot trzymają w dłoniach i z jakiego materiału został on zrobiony.

Uwaga: Jeśli nie ma takiej możliwości, prowadzący przygotowuje przedmioty z gliny i chowa je w lnianym worku, do którego dzieci wkładają kolejno ręce, próbując odgadnąć, co w nim się znajduje).

- Prowadzący informuje uczestników, że tematem zajęć będzie garncarstwo, czyli wyrobienie przedmiotów z gliny.

3. Śwobodne wypowiedzi dzieci na temat ich doświadczeń z lepieniem z gliny.

– Czy widzieliście kiedykolwiek, jak się robi gliniane garnki? A może sami lepiście coś z gliny? Opowiedzcie o tym.

* Dzieci wypowiadają się na temat swoich doświadczeń, spostrzeżeń.

* Podsumowanie zebranych informacji o glinie i garncarstwie.

4. Wyświetlenie filmu na temat garncarstwa.

- Rozmowa kierowana na temat obejrzanego filmu: Co nowego dowiedzieliście się z filmu? Co was najbardziej zaniepokoiło? Czy wszystkie podane przez was wcześniej informacje okazały się prawdziwe?

Informacje dodatkowe: Glina jest skałą osadową, która powstała w wyniku nagromadzenia się osadów morenowych.

5. Uzupełnianie kart pracy.

- Zadaniem dzieci jest uzupełnienie ćwiczenia o właściwościach gliny.
- Wspólne sprawdzenie poprawności wykonania zadania, wyjaśnienie i poprawienie ewentualnych błędów.

6. Rozmowa na temat procesu powstawania glinianego garnka.

Informacja dodatkowa: Etapy produkcji naczyń z gliny:

- a) wydobycie lub zakupienie gliny, b) przygotowanie materiału, c) formowanie gliny na kole garncarskim, d) suszenie naczyń, e) wypalanie naczyń w piecu garncarskim, f) ewentualne pokrywanie naczyń kolorową polewą lub glazurą (szkliwem).

- Zapisanie na kartach pracy kolejnych etapów pracy z gliną.

7. Pokaz i opis glinianych naczyń lub ich zdjęć.

- Podkreślenie różnorodności form, funkcji oraz rodzajów zdobień.

8. Uzupełnianie ćwiczenia na kartach pracy.

- Wspólne sprawdzenie poprawności wykonania zadania.

9. Lepienie przez dzieci niewielkich naczyń z gliny lub modeliny. Prowadzący rozkłada na stole stare gazety i rozdaje dzieciom glinę (lub modelinę). Uczestnicy mają z niej ulepić niewielkie naczynia i ozdobić je odciskając na nich wzory za pomocą patyczków, szmatek, sznurków itp.

- Prezentacja wykonanych naczyń.

– Dzieci opowiadają do czego służy wykonane przez nie naczynie oraz w jaki sposób wykonały na nich zdobienia.

Uwaga: Jeśli to możliwe, utwardzamy wykonane przez dzieci przedmioty (gotując je lub wypalając).

10. Inscenizowanie powiedzeń i przysłów związanych z garncarstwem.

Prowadzący dzieli grupę dzieci na cztery drużyny. Każda z nich ma przedstawić za pomocą krótkiej scenki jedno z popularnych przysłów (powiedzeń) związanych z garncarstwem (*Nie święci garnki lepią; Kołosa na glinianych nogach; Garncarz z błota narobi złota; Ulepiony z tej samej gliny*).

Gdy jedna grupa przedstawia scenkę, zadaniem pozostałych dzieci jest odgadnięcie o jakie powiedzenie chodzi. Za każdym razem prowadzący wyjaśnia wraz z dziećmi jego znaczenie.

11. Zabawa na podsumowanie zajęć.

Dzieci siadają w kręgu. Każde z nich wypowiada kolejno po jednym słowie (wyrażeniu), które kojarzy mu się z tematem zajęć (np. koło garncarskie, dwojaki).

12. Zakończenie zajęć.

KARTA PRACY – GARNCARSTWO

Garncarstwo – to jeden z najstarszych zawodów, polegający na wyrobie naczyń i przedmiotów codziennego użytku z gliny.

Zadanie 1

Glina jest skałą osadową, powstałą w wyniku nagromadzenia się osadów morenowych. Trzymając w dłoniach kawałek gliny, spróbuj opisać w kilku zdaniach jej właściwości. Zanotuj jaki ma kolor, sprawdź czy jest twarda, czy łatwo nadać jej kształt, czy brudzi ręce, czy łatwo się kruszy.

Zadanie 2

Połącz zdjęcie naczynia z jego opisem.

Dwojaki – naczynie składające się z dwóch jednakowych garnuszków ze wspólnym uchem. Noszono w nim jedzenie dla ludzi pracujących w polu.

Cedzak (durszlak) – naczynie o dziurkowanym dnie. Służy do płukania i odczadzania żywności.

Bańka – naczynie o brzuścu kolistym, pękatym, z wąską szyjką. Przechowywano w nim olej lub naftę.

Dzieżka – dzbanek bez ucha. Służył do przechowywania mleka lub kiszenia żuru.